

DESPRE UNII DREGĂTORI MĂRUNȚI DIN DOMNIILE LUI PETRU ȘCHIOPUL

CZU: 94(498)”15”

Silvia-Iuliana AMĂNĂLĂCHIOAIE

*Școala Doctorală de Istorie,
Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași*

CONSIDERATIONS ON SEVERAL LOWER DIGNITARIES DURING THE REIGN OF PETER THE LAME

The matters of the country had to be accomplished by both the grand and the lower boyars. It is easier to identify the reconstruct the careers in the “service of the country” concerning the high dignitaries active during the reigns of Peter the Lame. However, they were not the only ones accomplishing the tasks received. An *armaș* such as Șeptilici proved his loyalty to the prince during the battles with the Cossacks. A *vătaf* went to set the limits between two villages, while another one gave his own money for the tribute to be paid to the Porte. All these situations stand to prove that – regardless of their dignity – all of the boyars showed “steady and loyal service” to the prince.

Keywords: dignitary, service, prince, family, donation, village.

Documentele din domniile lui Petru Șchiopul ni-i arată pe lângă marii dregători și pe cei mărunți. Trimiși să rezolve probleme legate de vreo moșie, de vreo judecată sau sunt martorii unor înțelegeri. Toate acestea erau slujbe primite de la domnie, pe care dregătorii le îndeplineau, indiferent de poziția lor în Sfatul Domnesc. La 20 iunie 1584, Mareș vătaful este trimis să meargă în sat, la Hălăseni, să adune oameni buni cu care să împartă și să aleagă partea unui Mihăilă și a lui Anghel diac [1]. Și pentru o astfel de slujbă, boierul trebuia să apeleze la oameni buni, dar și înțelepți. Astfel, deciziile luate puteau fi cele corecte.

În momentele grele și de nevoie pentru țară, ei ofereau ajutor domnului. Documentele au lăsat mărturie ale acestor acțiuni ale boierilor. În același timp, obligațiile față de Înalta Poartă erau împovăraătoare pentru țară, dar și pentru domn. „În treaba țării, pentru turci”, boierii dădeau în schimbul daniilor cai sau bani. Indiferent de dregătoria deținută, boierii mari și mici și-au arătat credința față de domn și țară. Slujbele erau îndeplinite atât de cei mari, cât și de cei mici.

În paginile de mai jos, atenția noastră se va îndrepta asupra câtorva dintre dregătorii mărunți. Dintre ei, i-am ales pe: Toader Calapod aprod, Văscan Orăș aprodul, Veisa pitar, Onciul Herțea vătaf. Pentru fiecare dintre ei am căutat să identificăm familiile din care coborau, familiile cu care se înrudeau (prin căsătoriile lor, ale fraților/

surorilor și cele ale copiilor lor), satele pe care le stăpâneau, cele pe care le-au achiziționat/schimbat și dregătoriile pe care le-au avut în domniile lui Petru Șchiopul, dar și mai târziu.

I. Toader Calapod aprodul

La 16 aprilie 1587, lui Toader aprodul și surorii lui, Todosia, copiii lui Pătrașco Calapod și verilor lor li se întărește stăpânirea peste satul Borlești, pe care bunica lor, Chiriaca, îl cumpărase [2]. Este singura mențiune pe care am identificat-o despre acesta. Dar Toader cobora dintr-o veche și însemnată familie din Moldova. Petru Calapod stolnicul este primul membru cunoscut al familiei [3]. Aprodul este strănepotul lui Petru stolnicul și fiul lui Pătrașco Calapod. Mateiaș, logofătul lui Petru Rareș, a fost căsătorit a doua oară cu Anghelina, mătușa lui Toader aprodul [4]. La 23 ianuarie 1609, Toader Calapod este mare hânsar. Atunci, el schimba cu Nicoară Prăjescu niște sate, case și vaduri de moară [5]. În schimbul satului Stolniceni, Toader primea Boldeștii. Din fericire, documentul cuprinde și numele copiilor lui Toader: Gheorghe și Elinca [6]. Câțiva ani mai devreme, Todosia îi vindea lui Isac Balica partea ei din satul Borlești [7], sat pe care îl întărea și Petru Șchiopul. De altfel, în domnia acestuia, Todosia s-a văzut nevoită să cheltuiască bani ca să poată redobândi satul „din mâinile unor boieri de atunci” [8].

În ceea ce-i privește pe copiii lui Toader aprodul, Gheorghe s-a căsătorit prima dată cu Marușca, fiica lui Veisa pârçălabul. Cei doi i-au avut pe Constantin, căsătorit cu o Tofana, și pe Ionașco. Cel din urmă vindea o parte din Voruntărești primită de la mama sa, Marușca, lui Gheorghe Năvrăpăscul, vărul lui [9]. Un document de la Vasile Lupu vorbește de Ilinca, fiica lui Gheorghe Calapod, ce vindea jumătate din satul Movileni [10]. Aceasta avea, deja, o fată măritată și nepoți. Gheorghe Calapod a mai avut-o pe Nastasia, căsătorită cu Păcurar [11], și pe Mărinca. Lor li se mai adaugă și Vasile.

Cea de-a doua soție a lui Gheorghe a fost Varvara, cu care a avut un fiu, pe Ion [12].

II. Veisa pitar

La 19 februarie 1585, acesta era pitar și cumpăra o parte din satul Colobanți, de pe Miletin [13]. Veisa nu pare să mai fi ocupat vreo altă dregătorie. În domnia lui Iancu Sasul, lui Veisa, Ionașco și Agafia li se întărea stăpânirea asupra Prisăcanilor, Brăjăanii și jumătate din a șasea parte din Boureni [14]. Veisa este amintit ca fost pitar alături de alte rude ale sale, fratele său, Ionașco și sora lui Agafia, fii Măricăi. Cei trei au mai avut o soră, Salomia, ai cărei urmași erau Mărica și Elisafta [15]. Alături de ei sunt amintiți și alte rude de ale lor, Anna și fratele ei Irimia Barbovschii, copiii Sofroniei și nepoții lui Ion Vorontariu, fără a ști ce grad de rudenie exista între ei. De altfel, la Colobanți erau stăpâni și Ieremia Barbovschi peste o parte din sat, dar și Arsenie Năvrăpăscul [16]. În același timp, nepoții Veisii pitarului sunt veri cu copiii lui Năvrăpăscul vornic, cu toții nepoții pitarului. Gheorghe Calapod, fiul lui Toader Calapod, a

fost cel mai probabil căsătorit cu o fiică a Veisii. Mai sus, aminteam că el vindea partea lui din Voruntărești vărului său, Gheorghe Năvrăpăscul [17]. În prima domnie a lui Petru Șchiopul, Mărica și sora ei Elisafta, ficele Salomiei, nepoate de soră ale Veisii pitar și Ionașco, fratele lor, Agafia, cu toții copiii Măricăi veneau la domnie ca să își împartă mai multe sate pe care le aveau moștenire. În urma acestei împărțiri, Veisii și fraților săi le revin Brăjanii, jumătate din Vorontărești, jumătate din Prisăcani și jumătate din a șasea parte din Boureni [18]. Astfel, Marușca soția lui Gheorghe Calapod este fiica pitarului (nepotul său, Ionașco îl amintește ca fost pârcălab). Probabil că o altă fiică (Nastasia?) a lui Veisa a fost căsătorită cu Năvrăpăscul vornic de gloată [19].

Veisa se înrudea cu familii mari din țară: Ieremia Barbovschi și Ion Voruntar. Atunci când părți din satele lor ajungeau să fie înstrăinate sau în pericol de a fi pierdute, rudele căutau să intervină. A fost cazul Salomiei Voruntăreasa, care a răscumpărat partea din Voruntărești zălogită de Gheorghe Calapod [20].

III. Onciul Herța vâtaf

Domnul le întărea mai multe sate acestuia și surorilor sale, Olena și Mariica și nepoților lor de frate, copiii lui Coste, fiii Sofiței, fiica lui Luca Arbure, dar verei lor, Salomiia, fiica Nastasiei și altor rude de ale lor, toți nepoții lui Arbure. Lui Onciul și fraților lui le-au revenit satul Mândăcăuți cu moară și Culiceni cu moară și Trăbujenii [21]. Aceștia erau copii lui Gavril vistiernicul [22] și al Soficăi, fiica lui Luca Arbure [23].

La 2 martie 1575, Onciul vâtaf cumpăra mai multe părți de ocini: de la Toader și fratele său, Iurașco, cumpăra părți din Ciortoi, pe Ceremuș [24]. Iar de la Costea diacul cumpăra partea acestuia din Văscăuți pentru 620 de zloți [25]. În domnia lui Ieremia Movilă, Onciul era staroste și se plângea de Miron din Cernăuca pentru că a intrat în ocina lui [26]. Pentru Cernăcău se vor judeca și copiii lui Onciul Herța, Miron Onciul aprod și surorile lui. Ionașco Iațco, fiul lui Ion Iațco stolnic, cu ginerele lui, îl părăsc pe Miron Onciul și surorile lui că au ținutul satul cu direse nedrepte [27]. Ca să-și dovedească dreptatea, copiii lui Onciul Herța aduc 24 de boieri jurători. Ei vor să arate că satul le era moștenire de la tatăl lor, care la rândul lui l-a cumpărat de la Borotco, iar Borotco l-a cumpărat de la Ionașco Iațco [28]. Dreptatea va fi de partea lor, domnul întărindu-le satul lui Miron și surorile lui.

Miron va avea și el urmași. La 20 octombrie 1643, îi găsim pe copiii lui Miron Onciul de Herța împărțindu-și averea rămasă de la părintele lor. Documentul ne oferă numele acestora: Teta cu frații lui, Isac, Costea, Anna și Mărica, fiii lui Miron și nepotul lor Gheorghită, fiul lui Ionașco, nepotul lui Miron. Ei împart jumătate din Cernăcău și satul Sinehău, din ținutul Cernăuți [29]. Miron Onciul fusese căsătorit cu Gaftona, fiica preotului Toma din Călinești. Pe lângă Miron Onciul aprodul, Onciul cel bătrân a mai avut o fiică, pe Todosia, care îi dă nepotului ei Onofrei Vrânceanul jumătate din satul Lehăceni și jumătate din Herța [30]. Todosia se văzuse nevoită să-și dea proprietatea din cauza dificultăților economice. După moartea lui Onciul Herța, toți copii lui căzuseră în „asupreală” din cauza lui Iabstrețckii, care i-a pârât că Onciul cel bătrân i-a fost

dator cu 600 de taleri. La moartea Onciului, datoria a căzut asupra urmașilor lui [31]. Todosia nu a avut cu ce să plătească partea ei și a plătit fratele ei, Miron. Dar șirul necazurilor nu se opresc aici, pentru că Miron a vrut să-și prade sora pentru acei bani. În ajutorul femeii sare nepotul ei de soră, Onofrei Vrânceanul, care i-a dat unchiului său banii [32]. În schimbul acestor bani, Todosia i-a dat nepotului ei jumătate din Lehăceni.

Cu toate că dregătoriile pe care le ocupă nu sunt cele care apar amintite în documente, și dregătoriile mai mici au avut rolul în buna funcționare a țării. Dintre aceștia, unii coborau sau se înrudeau cu familii mai vechi. În cazul lui Onciul Herța, el era nepotul lui Luca Arbore, marele dregător al Moldovei din domnia lui Ștefan cel Mare și a urmașilor lui. Tatăl vătafului era Gavril, cămăraș de vistierie în domniile lui Petru Rareș și trimi ca sol la Brașov. Despre unul dintre ginerii lui, Toader Murguleț, știm că a pierit de mânia lui Ștefan Tomșa. În cazul vătafului putem presupune că și-a pierdut viața din aceeași cauză. El nu a ocupat dregătorii la fel de însemnate ca ale înaintașilor lui. Pe de altă parte, urmașii lui vor fi amintiți de cele mai multe fără dregătorii. Doar procesele iscate pentru vreun sat ni-i mai aduc în atenție. În cazul altora, urmașii lor, fii și ginerii s-au mai ocupat cu treburile țării. Pentru Veisa pitarul, de exemplu, nu avem informații că ar fi avut urmași pe linie masculină, ci doar prin femei. Neamul lui a continuat și în secolul al XVII-lea, iar în cel următor urma lor abia mai poate fi întrezărită. În același timp, Veisa pitarul și Toader Calapod s-au înrudit prin căsătoria copiilor lor. Nu este o situație extraordinară. Într-un alt context, am observat că între boierii lui Petru Șchiopul s-au stabilit relații de rudenie. De multe ori, boierul mai înaintat în vârstă își căsătorește fiica/fiul cu unul dintre boierii tineri și recent intrați în sfatul domnesc. Mulți dintre ei au devenit la rândul lor boieri mari ca Simion Movilă, Andrei hatmanul. În același timp, nu trebuie omis nici faptul că unii nu s-au ridicat la strălucirea neamului în care au intrat. Rare sunt cazurile când fiul/fiica unui boier mărunț se căsătorește cu un membru al unei familii de vază. În cazul tututor acestor personaje, căsătoriile urmașilor lor s-au făcut cu membri ai unor familii din aceeași categorie. Nu trebuie să oitem nici faptul că unii dintre urmașii lor nu au mai ocupat dregătorii. La decăderea unor familii a contribuit și fărâmițarea averii pe care o moșteniseră. Situațiile de criză financiară i-a constrâns pe unii să renunțe la proprietățile pe care le dețineau. Astfel, la finele veacului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, unii sunt reduși la starea răzeșilor sau a unor simpli țărani. Din satele avute, au mai rămas cu părți din ele, din care erau nevoiți să renunțe din diferite motive (în primul rând financiare).

Referințe:

1. *Documente privind istoria României. Veacul XVI. A. Moldova, III (1571-1590)*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951, p. 258, doc. nr. 312 (în continuare *DIR, A, XVI/3*).
2. *DIR, A, XVI/3*, p. 352, doc. nr. 430.
3. SZÉKELY, Maria Magdalena. *Sfetnicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2002, p. 85 (în continuare *Sfetnicii lui Petru Rareș*).

4. *Ibidem*, Anexa 6.
5. *DIR*, A, XVII/2, p. 189, doc. nr. 252.
6. *Ibidem*.
7. *Idem*, XVII/5, p. 118, doc. nr. 171.
8. *Ibidem*.
9. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. Volumul XIX (1632-1633), volum întocmit de Haralambie Chirica, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, p. 340, doc. nr. 258 (în continuare *DRH*, A). Ionașco Calapod nu vindea satul de bună voie. Era obligat de datoriile rămase de la tatăl său, care zălogise satul. Și Ionașco nu dispune de banii necesari. Dar Gheorghe Năvrăpăscul nu și-a dorit ca satul să ajungă în mâini străine și cumpără el (*ibidem*, p. 341-342, doc. nr. 259). La 13 noiembrie 1634, documentele îl amintesc, din nou, pe Ionașco. El vindea din satul Băloșești lui Lupul Prăjescu (*idem*, XXII, p. 319, doc. nr. 283). Documentul îl mai menționează pe Crăciun, fiul lui Ștefan, nepotul Gligoroei și strănepotul lui Calapod, care vindea din același sat (*ibidem*).
10. GHIBĂNESCU, Gh. *Surete și izvoade (documente slavo-române)*, vol. III, Tipografia „Dacia”, Iași, 1907, p. 103, doc. nr. 64 (în continuare *Surete și izvoade*).
11. *Ibidem*, p. 104, doc. nr. 65.
12. *Ibidem*, p. 168, doc. nr. 99. Ion Calapod vindea partea lui din Boldești lui Miron Bucioc sulger (*ibidem*, p. 297, doc. nr. 168).
13. *DRH*, A., p. 5, doc. nr. 3. Pitarul avea și o soră, pe Agahia, care avea la rândul ei un fiu, pe Dumitru. Acesta vindea partea lui de ocină din Vorontărești, anume a treia parte din partea de sus, fratelui său Năvrăpăscul fost pitar (*DIR*, A, XVI/4, p. 92, doc. nr. 117; *idem*, XVII/5, p. 108, doc. nr. 153). Și cum nevoile care s-au abătut asupra oamenilor au fost multe, în anii următori parte din această moșie a fost zălogită. Iar Gheorghe Năvrăpăscul, dacă au văzut această ocină la om străin, „și bani n-au avut să o plătească, ce s-au rugat lu Nicolai și s-au pus zălog argintul ce-au avut la Nicolai și s-au pus zi la arhanghel să plătească” (*DRH*, A., XIX, p. 342, doc. nr. 259). În domnia lui Miron Barnovschi îi găsim pe nepoții lui Veisa fost pitar. Aceștia vindeau seliștea Prăjeni, pe Miletin, din ținutul Hârlăului, călugărilor de la Bârnova (*ibidem*, p. 589-590, doc. nr. 432). Documentul ne oferă și numele nepoților pitarului: Ionașco și fratele său, Vasile și surorile lor Erina, Marica, Tofana, Păscălina și Nastasia, fiii Marușcăi și verii lor, Gheorghe Năvrăpăscul și frații lui, Nacul și Arsenie, și sora lor Todossia, fii lui Năvrăpăscul vornic, nepoții lui Veisa (*Ibidem*, p. 590, doc. nr. 432). Savin Năvrăpăscul „șoimarul”, fiul lui Gheorghe Năvrăpăscu, răscumpăra părți din Năvrăpești, pe care tatăl său le vânduse.
14. *DIR*, A, XVI/3, p. 128, doc. nr. 160.
15. *Ibidem*.
16. SZÉKELY, Maria Magdalena. *Sfetnicii lui Petru Rareș*, p. 297.
17. *DRH*, A., XIX, p. 340, doc. nr. 258. Gheorghe Năvrăpăscul a fost căsătorit cu Nastasia, fiica Frasiniei, nepoata lui Popa Bleadă (GHIBĂNESCU, Gh. *Surete și izvoade*. Vol. III, p. 119, doc. nr. 9).
18. *DIR*, A, XVI/3, p. 128, doc. nr. 160.
19. *Idem*, XVII/2, p. 169, doc. nr. 218.
20. *DRH*, A., XIX, p. 341, doc. nr. 258.
21. *Ibidem*, p. 281, doc. nr. 339; *ibidem*, p. 343, doc. nr. 418.
22. Pentru activitatea acestuia, vezi SZÉKELY, Maria Magdalena. *Sfetnicii lui Petru Rareș*, p. 455.

23. GOROVEI, Ștefan S. *Addenda et corrigenda. Gavril Troțușanul și Gavril vistierul*, în *AIIAX*, XIX, 1982, p. 663-664.
24. *DRH*, A., VII, p. 107, doc. nr. 87.
25. *Ibidem*. În domnia lui Aron vodă, Onciul era tot vătaf. Atunci i se întărea satul Cernăcăul, pe care îl cumpărase încă din domnia lui Petru Șchiopul (*DIR*, A, XVI/4, p. 53 , doc. nr. 65).
26. *DIR*, A, XVII/2, p. 10, doc. nr. 11.
27. *Ibidem*, p. 302, doc. nr. 402.
28. *Ibidem*.
29. BĂLAN, Th. *Documente bucovinene (1519-1662)*. Vol. II, Cernăuți: Institutul de Arte grafice și Editura „Glasul Bucovinei”, 1934, p. 121, doc. nr. 55. Pe Isac din Sinehău îl găsim în domnia lui Moise Movilă cumpărând o parte din Mogoșești de la Orheianul și soția lui, Odochia (*DRH*, A., XXI, p. 458, doc. nr. 361). Isac a avut o fiică, Grozava, măritată cu Constantin Cucoranul. La 1680, ea era văduvă și ajungea la o înțelegere cu rudele soțului său cum să-și împartă averea (BĂLAN, Th. *Documente bucovinene (1573-1720)*. Vol. III. Cernăuți: Editura „Glasul Bucovinei”, 1937, p. 71, doc. nr. 58).
30. *DIR*, A, XVII/4, p. 125, doc. nr. 164.
31. *Ibidem*, p. 126.
32. *Ibidem*.